

Tobak & Mer

#3 • Juni 2009 • 80 kr

Meddelande till våra läsare!

En alltför begränsad bokning av annonser till Tobak&Mer nr 3, med utgivning 24 juni, har tvingat oss att ställa in tryckningen av det numret. En del av materialet ansåg vi var så viktigt att förmedla att vi nu gör det genom denna "nästupplaga".

Tobak&Mer återkommer i tryckt form den 16 september. Då får ni utöver nyheter och aktualiteter också merparten av det för nummer tre färdigställda materialet.

Katastrof om inte myndigheter vaknar

Märkligt motstånd mot folkhälsovinst

4-årig påg blev 94-årig nestor

Tobakslycka delta i snusfint kulturprojekt

Insats som minskar skada

HAR NI HÖRT OM POJKEN som vandrade på stranden en morgon tillsammans med sin far?

Massor med musslor hade av nattliga vågor förts i land. Pojken stannade och började kasta tillbaka dem i vattnet.

– Det har ingen betydelse, sa pappan och gick vidare.

– Jo, för den musslan, sa pojken. Och för den och för den och för...

Pojken gjorde vad han förmådde. Han agerade skadereducerande. Varje insats hade betydelse. För de musslor som han räddade tillbaka till deras naturliga blöta element var det livsavgörande.

Pappan såg inte till den enskilda individen. För honom var det alla eller ingen. När det gäller insatser för att minska skador gäller det alltid enskilda individer, även när dessa enskilda sammantaget blir en stor anonym massa.

På många sätt söker vi minska skador. Inte alltid funderar vi över att vi gör det. Det är naturligt. Lika naturligt är det att vi utsätter oss för faror, mer eller mindre medvetet. Också mer eller mindre är vi medvetna om de risker vi tar och de skador som vi kan åsamka oss själva, våra nära, andra och samhället som helhet.

Vissa risker kan vi försäkra oss själva ekonomiskt emot. Andra kostar egen hälsa. Ofta spiller det över kostnader på samhället, önskad och oönskad kostnader. Vissa tolererar samhället, andra inte. Det kan bero på nyttograden av det möjligen skadebringande beteendet. Även överenskommelser och principer, ibland formade till förbud, kan vara till hinder för att lindra och begränsa skador.

När ett samhällets insatser och instrument för att strypa ett önskat, kanske lagligt, beteende är uttömda bör av pur humanism de bestämmande acceptera grepp och åtgärder som reducerar skadorna av människors beroende.

Inom EU skulle kanske några av de årligen 500 000 personer som dör till följd av skador av rökning kunnat givits en längre och mindre smärtsam återstående levnad om snus accepterats. EU handlar här inte utifrån humanism, utan EU-manism. Att av principskäl välja att stå vid sidan om när man kan räcka en hjälpsam hand kan betraktas som medhjälp till (folk) mord. Till och med om den döende själv valt väg.

Förhoppningsvis är de nya folkvalda humana nog att öppna på snuslocket för reducering av skador.

Vi behandlar företeelsen "harm reduction" i detta vårt första nättidningsnummer. Vi skriver också om den kulturhistoriska satsningen på att – medan tid ännu är – ta tillvara och dokumentera de kunskaper om tobaksodling som finns i Åhusområdet.

Vi önskar er en på alla sätt skön och behaglig sommar!

ÅKE HULTQVIST, chefredaktör
ake@tobak-mer.se

ADRESS

Tobak&Mer
Garnvägen 10
296 92 Yngsjö
www.tobak-mer.se

tobak
Mer

CHEFREDAKTÖR & ANSVARIG UTGIVARE

Åke Hultqvist, ake@tobak-mer.se
tel +46 (0)44 35 42 42
fax +46 (0)44 35 44 20

ANNONS- & MARKNADSANSVARIG

Bo Hertzman, bo@tobak-mer.se
tel +46 (0)42 12 75 50
mobil +46 (0)705 24 62 39

LAYOUT

Torbjörn Lindén, ad@tobak-mer.se
mobil +46 (0)708-99 06 90

PRENUMERATION

Omfattar fem utgåvor. Prenumerationspris:

- Sverige, 270 kr inkl moms.
Betala till bankgiro 5114-4236.
- Danmark, 260 DKK
- Norge, 290 NOK
- Övriga Europa, 35 EURO

Betalning i utländsk bank:

SWIFT/BIC: SWEDSESS
Account No: 83139504521626-3
IBAN: SE2980000831395045216263

UTGIVNING 2009

Nr 4 16 september
Nr 5 4 november

TRYCKERI Norra Skåne Offset

ÄGARE Vivere necesse est HB

© Tobak&Mer samt respektive skribent och fotograf

” Citera oss gärna, bara källan anges. Redaktionen ansvarar ej för insänt, icke beställt material.

**SVERIGES
TIDSKRIFT**

ISSN 1653-2651

Första snuset på Åhusodlad tobak sedan 1964 var historia

Nu har "Åhussnus Anno 2008" – det första snuset av tobak odlad i Åhustrakten sedan 1964 – gjort entré.

I en upplaga på 5000 metalldosor, var och en förpackad i ett numrerat träetui, levererades det till ungefär 250 butiker genom Fiedler & Lundgrens säljare i början av juni.

Åhussnus Anno 2008 är förpackad i en klassiskt formad metalldosa placerad i ett elegant träetui.

– PRISET LIGGER PÅ runt 150 kr till konsument, bedömer Joakim Almetoft, produktchef och ansvarig för specialprojektet Åhussnus på Fiedler & Lundgren AB. Det tycker vi är jättebilligt. Produkten är ju inte något du snusar varje dag eller varje vecka. Den blir mer en minnessak.

Åhussnus Anno 2008 är till 50

procent blandat av tobak odlad i Åhustrakten sommaren 2008, till 50 procent av andra tobakssorter. Snuset är förpackat i ett-gramspotioner, 18 i varje dosa.

Med en av tillgången på Åhusodlad tobak begränsad upplaga har denna raritet, och tänkta tillfällighet, bland snusmärken distribuerats mycket selektivt. Även om samtliga

av F&Ls säljare haft tillgång till produkten.

– Vi har lagt rätt stora volymer i södra Sverige naturligtvis. En del volymer i Stockholm och Göteborg och en del till kedjekunder tillhöriga Bergendahls och Direkten. De största volymerna ligger i Åhus och Kristianstad med omnejd, berättar Joakim Almetoft. ■ **ÅH**

Fick Åhusdosa 2008 i träetui numrerat 1/5000

95-årig veteran levde upp när han fick odla på nytt

Ragnar Roos och sonen Jan Roos odlade aktivt och med stor glädje tobak 2008.

Tobaksodlingsveteranen Ragnar Roos, snart 95 år, fick för sin medverkan i Tobaksprojektet 2008 sitt namn inristat i ett träetui numrerat 1/5000 med Åhusnus Anno 2008 i en metalldosa i. – Det var rätt intressant. Man levde upp lite i tobaken. Det gjorde jag. Det var rätt så roligt.

DET SÄGER PROJEKTETS nestor, Åhusbon som började delta i arbetsuppgifterna i föräldrarnas tobakslucka redan när han var fyra, fem år. Han ser med glädje tillbaka på förra årets aktiviteter.

Ragnars minne är klart som vattnet i en fjällbäck – eller som vattnet vid Hanöbuktens strand där han som ung fick vara med sin far och bärga tång. Tång var gödningsmedel i tobakslanden.

– Mina föräldrar hade tobak. De gjorde hela rasket, berättar han och beskriver olika moment inom tobaksodling.

De små tobaksfröna blandades upp i en tallrik sand och ströddes ut i odlingsbänkar, en fingerborg per bänk ungefär. När fröna växt till sig till plantor sattes de i tobaksluckan. Proceduren var densamma år efter år, generation efter generation.

– Jag hade odling hemma. Bakom trädgården fanns min tobakslucka. Vi odlade på ett halvt tunnland ungefär, berättar Ragnar om den egna odlingen. Vi satte plantorna 40 50 (40 cm mellan plantorna och med gångar på 50 cm).

Ragnar odlade tobak till dess att den kommersiella odlingen upp-

Tobaksprojektet 2008

Var namnet på Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skånes, dokumentations- och kunskapsprojekt avseende odling, skörd, torkning och fermentering av tobak som pågick under 2008.

Fram till och med 1964 var tobaksodling en profilsyssla för Kristianstadsbygden. Under 2008 deltog 13 odlare i projektet. Var och en odlade mellan 50 och 150 plantor av sorten Åhus Havanna. Skörden har använts dels för tillverkning av snus, dels för framställning av cigarren Åhus Havanna, genom CarlsCorona Cigars, Karlskrona.

Not. Mer om Tobaksprojektet finns i nr 5 2008 av Tobak&Mer.

hörde 1964. Tobaken gav hans familj liksom många andra familjer i Åhus med omnejd en god extraförtjänst. Ragnar varvade arbete som magasinsarbetare i Åhus hamn med att vara lejekarl, medhjälpare, vid ålfiske. Vid sidan om fanns tobaksodlingen.

Ett år gav tobaken 2 000 kronor i förtjänst. Lika stort belopp använde

han då till att köpa en bil. Samma år hade de som arbetade på magasinet i hamnen 2200 kronor i fast ersättning, säger Ragnar som en jämförelse.

När han i fjor deltog i Tobaksprojektet bidrog han utöver med sina historiska kunskaper också i det praktiska arbetet.

– Jag satte plantor, toppade och

tjuvade dem och jag skar och jag trädde de färdiga tobaksbladen, upplyser Ragnar Roos.

Medodlare var sonen Jan Roos, som liksom sin far började arbeta med tobak som liten påg. Jan fick för sitt deltagande i Tobaksprojektet en Åhussnusdosa i ett träetui med sitt namn och nummerat 3/5000. ■

TEXT & FOTO: ÅKE HULTQVIST

Intresse för fortsättning kan ge Åhussnus igen

Åhussnus kan bli en återkommande företeelse. Intresse finns både hos Fiedler & Lundgren och hos odlare som deltog i Tobaksprojektet 2008.

– Vi har inte bestämt någonting, utan har mest diskuterat. Just nu känner vi av intresset och intresset finns där.

JOAKIM ALMETOFT understryker att Fiedler & Lundgren gärna ser någon typ av fortsättning av projektet. Han bollar lösa tankar om att med vissa årsintervall eller vid speciella tillfällen återkomma med portionspackat Åhussnus.

– Vi ska utvärdera det här projektet nu, säger han och konstaterar att det kräver rätt mycket arbete för att få ett nytt att gå i lås. Många har redan frågat och vill gärna vara med och odla. Det blir nog inga problem att odla fler gånger.

Vissa av fjorårets tobaksodlare odlar även i år, för egen del och för att de tycker att det är kul. ■

FOTO FIEDLER & LUNDGREN

Joakim Almetoft, Fiedler & Lundgren och Jimmy Jublin, regionmuseet, Kristianstad.

Ska samhället straffa individer som tar risker?

Skadereduktion vanligt inom trafik, alkohol och narkotika

– Vilket synsätt skall samhället inta mot dem som tar risker med den egna hälsan?

Waldemar Ingdahl och Louise Persson frågar. I skriften ”Straffa syndare eller hjälpa människor, Skadereducering, det okända alternativet” beskriver de och medförfattare skadereduceringsmodellen. Där redogörs för inställningen till och arbetet med skadereduktion inom trafik, alkohol, narkotika och tobak.

PUBLIKATIONEN GAVS UT i maj av den liberala tankesmedjan Eudoxa. Dess VD Waldemar Ingdahl, vetenskapsskribent och debattör, och beteendevetaren, utredaren och debattören Louise Persson är redaktörer för den drygt 60-sidiga inlagan för skadereduktion.

Första ämnet ut är trafiken. Här är arbetet med att minska risker för skador mer regel än undantag. Trafiken som företeelse accepteras av samhället.

I Sverige beslutade riksdagen 1997 att införa Nollvisionen. Antalet skadade och döda i trafiken skulle gå mot noll. Olika åtgärder har världen över gjorts för att minska skador till följd av bilism. Reflexer, bilbälten samt hjälmar på oskyddade trafi-

kanter är exempel. Vissa har blivit lagstiftade, andra inte.

– Till skillnad mot förbudsmodellen tar de inte sikte på att eliminera själva fenomenet – att förbjuda privatbilismen, skriver Waldemar Ingdahl.

Smitta större folkhälsorisk

– Det är dags för nytänkande – utöver de traditionella tillvägagångssätten. Nyckelorden för detta är *skadereducering, målinriktade insatser* och etablering av nya former av *samarbete*, skriver Ernst Buning, Amsterdam, Nederländerna, i sitt kapitel Alkohol och skadereducering.

Buning är klinisk psykolog och chef för Quest for Quality BV (Q4Q). Han har arbetat med folkhälsa och narkotikamissbruk sedan 1977. Han är ordförande i The International Conferences on Alcohol and Harm Reduction, seniorkonsult och rådgivare för International Center for Alcohol Policies (ICAP). Dessutom är han en av grundarna av The International Harm Reduction Association (IHRA).

Inledningsvis noterar Buning att de flesta länder integrerat skadereducering i sin övergripande narkotikapolitik. Detta som ett resultat av att HIV-smitta på 1980-talet var

Waldemar Ingdahl, VD tankesmedjan Eudoxa.

en större folkhälsorisk än drogberoende.

Alkohol – öppet sinne

Alkohol är en accepterad drog, där mycket redan görs för att begränsa dess skador. Mycket finns ännu att vinna på att minska de alkoholrelaterade skadorna, speciellt de akuta skadorna, anser han.

– Ett praktiskt tillvägagångssätt, att analysera var och när skador inträffar och att i enlighet med det formulera och genomföra målinriktade insatser, borde övervägas utöver de mer traditionella åtgärderna

Björn Johnson, filosofie doktor i statsvetenskap och författare till boken *Metadon på liv och död*.

Ernst Buning, klinisk psykolog och en av grundarna av *The International Harm Reduction Association (IHRA)*.

som priskontroll och begränsningar i tillgängligheten, råder Ernst Buning. Samarbete med alla intressenter, inklusive krögarna och alkoholindustrin, kommer att ge de bästa resultaten, så länge samarbetet grundas på ömsesidig respekt. Det innebär att hålla ett öppet sinne.

Förbud mot folkhälsa...

När det gäller narkotika är sinnet i Sverige inte så öppet. Målet för narkotikapolitiken är enligt riksdagens beslut 1977 ett narkotikafritt samhälle.

– Den svenska narkotikapolitiken utgår från en förbudsmodell som bygger på nolltolerans. Detta innebär att all icke-medicinsk användning av narkotika ses som missbruk

och att all hantering av narkotika för sådana ändamål – framställning, smuggling, överlåtelse och bruk – är olaglig, beskriver Björn Johnson, filosofie doktor i statsvetenskap och verksam vid Malmö högskola, i kapitlet *Skadereducering på narkotikaområdet*.

I europeisk narkotikapolitik har under de två senaste decennierna skadereduceringsmodellen utmanat förbudsmodellen med ett paradigmskifte som följd. Folkhälsopolitiken väljs alltmer före narkotikabekämpningen och är i vissa länder huvudstrategi, däribland Nederländerna.

– ...i länder som Finland och Norge snarare fungerar (den) som ett komplement inom ramen för en modifierad förbudsmodell.

Praktisk motivering

Björn Johnson ser en trolig förklaring till att skadereduceringsstrategin fått acceptans i Finland och Norge, traditionellt förbudsorienterade länder, med att folkhälsoperspektivet har dominerat i debatten.

– Skadereducering har därmed inte framträtt primärt som en principiell hållning, utan mer som en praktisk motivering för olika konkreta åtgärder. I den svenska debatten, däremot, blev modellen tidigt starkt förknippad med drogliberalism.

Åtgärder som varit okontroversiella internationellt har inte varit okej

i Sverige. Att sprida information om hur missbrukare kan skydda sig mot överdoser brännmärktes som drogliberala, exemplifierar Johnson, författare till bland annat *boken Metadon på liv och död*.

I Sverige som varit tidigt ute med både metadonprogram (1966) och sprutbytesprogram (1987–88) var den fördömande attityden allmän.

Orealistiska i Sverige...

Tankar kring skadereducering har emellertid blivit mer vanliga i Sverige under 2000-talet. Björn Johnson tillskriver den av narkotikasamordnaren Björn Fries ledda verksamheten *Mobilisering mot narkotika* som en del i öppningen. Den internationella trenden mot evidensbaserad av sociala och medicinska insatser är en annan. En relativt kraftig utbyggnad av underhållsbehandling med metadon och buprenorfin är

Louise Persson, beteendevetare, utredare och debattör.

tillsammans med lagliga möjligheter att starta sprututbytesprogram konkreta resultat.

– Konflikterna är dock långtifrån avslutade; att åtgärder som säkra injektionsrum och heroinförskrivning skulle kunna inrättas i Sverige ter sig fortfarande mycket oralistiska givet den svenska uppfattningen, menar Björn Johnson. ■

ÅH

IHRA

Skadereduceringen utvecklades på 1990-talet på bred front till en etablerad social rörelse med egna organisationer, internationella forum och konferenser. 1996 grundades IHRA, The International Harm Reduction Association, som är den idag ledande organisationen inom skadereduceringsrörelsen.

IHRA:s syfte var ursprungligen att utveckla skadereduceringsmodellen, underlätta gemensamt kunskapsutbyte samt skapa en stödjande miljö för personer som arbetar praktiskt med skadereducering.

De senaste åren har organisationen mer och mer kommit att fungera som en lobbyorganisation som arbetar för att främja skadereducering på politikens dagordning både nationellt och internationellt.

Att inte andas in tobaksrök är grundstenen

Motstånd märkligt när mycket finns att vinna för folkhälsan

– Att skilja bruket av nikotin från förbränning och inandning av rök är grundstenen för konceptet om skadereducering när det gäller tobak.

– När det gäller tobaksbruk så kämpar istället många folkhälsoarbetare mot skadereducering. Motståndet är än mer märkligt då den enda egentliga skillnaden mellan att använda modellen på rökare är att fördelarna är så mycket större.

COURTNEY HEFFERNAN, M.A. är doktorand i folkhälsa vid School of Public Health på University of Alberta i Edmonton, Kanada. Hon har en särskild inriktning mot tobak och skadereducering. I skriften "Straffa syndare eller hjälpa människor, Skadereducering, det okända alternativet" skriver hon ett kapitel om, "Tobak och skadereducering".

Hon konstaterar att nikotin är en populär ganska godartad drog, precis som koffein. Det är mildt stimulerande med lugnande effekter. Det upplevs förbättra produktiviteten, bekämpa oro och dämpa koncentrationsproblem.

– Då det finns stora fördelar med nikotinet är det inte så konstigt att när väl tobaksbruk etablerats i ett samhälle är det nästintill omöjligt att utrota.

Mot sättet inta

Trots Sluta-röka-kampanjer, hög

beskattning, rökförbud, social utstötning och allmän kunskap om att rökning dödar har inte tobaksbruket kunnat minskas under en femtedel av ett lands vuxna befolkning.

Nikotin ger liksom koffein användaren fördelar.

– Faktumet att många människor fortsätter att använda nikotin,

«Folkhälsan bör övertrumfa individuella rättigheter endast när det finns ett tydligt och övertygande bevis för skada för samhället. I brist på att bevis, bör individuella rättigheter ha företräde.»

(Lynn Kozlowski, amerikansk nikotinforskare 2003)

trots de stora hälsoriskerna från rökningen, är en av de starkaste drivkrafterna bakom rörelsen för skadereducering i tobaksfrågan.

Folkhälsoaktiviteter bör inte inriktas mot nikotinet som kemikalie. Däremot mot det sätt det intas på, mot rökning. Courtney Heffernan bedömer att rök från förbränning

från vilket organiskt ämne som helst som andas in kan påverka hälsan negativt. Inte enbart rök från tobak.

– Om det går att skilja bruket av nikotin från att andas in rök så skulle det vara en av de största möjliga förbättringarna för mänsklig välfärd och hälsa.

Nästan lika bra

Heffernan hävdar att det finns vissa sätt att ta in nikotin på som innebär ungefär 99 procent lägre risk än rökning. Andra sätt har kanske lika låg risk.

– Det går inte att överskatta innebörden: att byta från rökning till ett alternativ med lägre risker är nästan lika bra för hälsan som att sluta helt, så att det knappt är lönt att oroa sig över skillnaden.

Hon avser snus, men också andra former av rökfri tobak. Produkterna, anser hon, är tillräckligt använda i Sverige och USA för att ge epidemiologiskt stöd för effekten.

– Bevisen visar att risken för livshotande sjukdomar är så låg att den inte kan pålitligt mätas eller ens definitivt etableras.

Den sammanlagda risken för bruk av snus har uppskattats motsvara en hundradel av risken med att röka. Häri inräknat ett antagande

– Ett vanligt påstående är att rökfri tobak är åtminstone till 90 procent mindre skadligt än cigaretter. Även om påståendet är försiktigt på gränsen till missledande, är det tillräckligt för att visa att en tobaksstrategi som använder skadereducering ser mycket lovande ut för folkhälsan, anser Courtney Heffernan, M.A. som är doktorand i folkhälsa vid School of Public Health på University of Alberta i Edmonton, Kanada.

om att nikotinets mildt stimulerande effekter kan orsaka hjärt- och kärlsjukdomar, vilket Heffernan anser vara rimligt biologiskt.

Lika låg risk

– Vanliga nikotinersättningsmedel, som utvinns ur tobak som tuggummin och plåster och andra läkemedel som hjälper till att sluta röka, har förmodligen lika låga risker som de som har uppmätts för

«Cigaretter dödar ungefär hälften av dem som röker dem. Det är angeläget att informera rökare om alternativ de har för att minska risken. Folkhälsopolitik i detta fall saknar tvingande motiveringen att åsidosätta mänskliga rättigheter för den enskilde.»

(Lynn Kozlowski, amerikansk nikotinforskare 2002)

rökfria tobaksvaror, förmodar Heffernan.

Ersättningsmedlens effekter har dock inte beräknats. Vetenskapligt stöd för påståendet att läkemedlen är säkrare än rökfri tobak saknas.

Laboratorieförsök har visat att vissa kemikalier i rökfri tobak kan orsaka cancer. Skadliga kemikalier förflyttas sannolikt till andra delar av kroppen och kan där angripa sårbara organ.

Omöjligt avgöra

Hon redogör för att rökfri tobak kan medföra risker för stroke, hjärtinfarkt, muncancer, matstrupscancer och cancer i bukspottskörteln. Åtminstone pekar vissa isolerade epidemiologiska studier på det. Annan bevisning ger inte stöd för dessa påståenden. Med andra ord är det inte möjligt att definitivt avgöra om rökfri tobak dödar.

– Givet sannolikheten för risker och själva omöjligheten att urskilja nollrisk från låg risk, verkar det rimligt att anta att det finns några smärre risker och att några människor dött av sitt bruk av rökfri tobak; Men ingen som förespråkar skadereducering eller tillverkar rökfri tobak hävdar heller något annat.

Courtney Heffernan anser att trots aktivt motstånd och omfattande okunnighet om fakta kommer en anpassning till en skadereduceringsstrategi på tobaksområdet att ske, om än långsamt.

– Det finns ett tydligt vetenskapligt konsensus om fördelarna och acceptans byggs för strategin inom sjukvården och folkhälsorörelsen. De rökare som får kännedom om fördelarna med skadereducering tar ofta till sig kunskapen själva och byter på eget initiativ. ■

AH

Skadereduceringsmodellen

Har sitt ursprung från slutet av 1970-talet. Socialarbetare i Amsterdam formulerade den utifrån metadon- och sprutbytesprogram. Målet var att hjälpa narkotikanvändare, oavsett om de ville sluta eller inte.

Skadereducerande åtgärder syftar till att möta risktagande människor där de befinner sig, utan att ställa några krav på avhållsamhet.

Waldemar Ingdahl och Louise Persson förklarar:

– Skadereducering är ingen enhetlig modell, utan är snarare en samlingsbeteckning för olika program och åtgärder för att minska hälsorelaterade, sociala och ekonomiska skador från riskbeteenden.

De kan ses ur ett pragmatiskt perspektiv respektive ett rättighetsperspektiv. Det pragmatiska kan knytas till folkhälsa och är svårt att förena med dogmatiska nollvisioner. Rättighetsperspektivet utgår från individens principiella rätt till integritet och rätten att bestämma över sin kropp. Den står emot en förbudmodell.

– En stor del av debatten kring skadereducering handlar om en skev bild av risker. Skadereduceringsmodellen utlovar inte några perfekta lösningar, utan bör ses som en insikt i att problem ofta har komplexa orsaker och att inget är riskfritt. Med ett sådant förhållningssätt kan man dock lättare eftersträva mer konkreta mål, och man investerar inte allt i en lösning, utan håller sinnet öppet för alternativa metoder.

– *Vi måste ställa oss frågan, vad är viktigast? Att rädda människor från tobaken eller minska tobaksrelaterade dödsfall?*

Tobaksforskaren Karl Erik Lund ställer frågorna. Han anser att det är dags nu för samhället och dess motsträviga myndigheter med flera att tänka om, tolerera och aktivt arbeta för skadereduktion även på tobaksområdet. Snus kan vara ett medel för att undvika en mänsklig katastrof.

©STORTINGSARKIVET/SCANPIX (ALLA BILDER)

– För närvarande är det endast snus som levererar nikotin i närheten av upptagsprofilen för cigaretter, förklarar Karl Erik Lund, forskningsledare på SIRUS, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo. Från att ha varit neutral till skadereduktion är han numera en stark anhängare till "harm reduction".

Myndigheter bör agera för att undvika katastrof

Tid för skadereduktion även på tobaksområdet

KARL ERIK LUND, dr. polit, är forskningsledare på SIRUS, Statens institutt for rusmiddelforskning, Oslo. Från att ha varit en neutral och av den internationella skadereduktionsdebatten fascinerad observatör ger han nu villkorat stöd till tobaksskadereduktion. Han ser åtgärder på området som ett tillägg till de traditionella tobakspreventiva insatserna.

– Skadereduktion måste betraktas som en tilläggskomponent till de instrument som redan visat sig vara effektiva. På vägen mot det slutliga målet om ett tobaksfritt samhälle kommer skadereduktion att vara en

pragmatisk och tillfällig åtgärd som självfallet kommer att kunna spara många liv.

Instrument uttömda

Karl Erik Lund för fram sina tankar i rapporten *Tobakksfritt samfunn eller skadereduksjon? Hvilken målsetting tjener de gjenstående røykerne?* I denna nyligen utkomna 80-sidiga skrift refererar han till de slutsatser som forskning inom "harm reduction" gett. Han analyserar, resonerar och kommer med förslag på hur samhället bör agera och vad det bör acceptera för att minska människors lidande och skador till följd av rökning.

6700 personer dog i Norge 2003 till följd av rökning, enligt det norska Folkehelseinstituttet. Det motsvarade 16 procent av alla dödsfall och 72 483 förlorade levnadsår. Den norska tobakspolitiken rankades 2006 som tredje bäst i Europa.

Infrastrukturen för tobakskontroll är robust – och förändringspotentialen begränsad. Myndigheternas insatser för och instrument till att minska rökningen är mer eller mindre – och effektivt – uttömda. De återstående rökarna vill inte sluta röka och/eller kan av andra skäl inte ta till sig information. Deras mottaglighet är begränsad. Kvar är en

kärna av rökare som oavsett åtgärder förblir opåverkad.

Minska skador strategi

– Har *Det Bästa* (tobaksfritt samhälle) blivit *Det Godas Fiende* (minskning i tobaksrelaterade dödsfall)? Bör myndigheterna i stället öppna för att minska skadeverkningarna, sådan praxis har till exempel använts på narkotikaområdet? undrar Karl Erik Lund.

Han har svaret, stärkt av andra forskares vetenskapliga resultat och deras slutsatser.

– Att negligera skadereduktion som en framtida strategi också på tobaksområdet kan vara ett felgrepp i denna situationen.

Han ger ett exempel, från Världsbankens beräkningar, på att en närsynt horisont ger högre vinst än en långsiktig. Om rekryteringen i världen av ungdomar som börjar röka halveras under perioden 2000–2020 blir den samlade minskningen i tobaksrelaterade dödsfall till år 2050 20 miljoner. Halveras tobaksbruket bland vuxna, främst genom rökslut, sparas 180 miljoner dödsfall under perioden.

– Ska vi minska tobaksrelaterad dödlighet och sjuklighet i vår egen livstid är det därför viktigare att stimulera till avvänjning från cigaretter än att förhindra nyrekrytering bland ungdomar. Skadereduktion till nuvarande rökare måste också beaktas i ett sådant perspektiv.

Andra, inte nikotinet

Karl Erik Lund konstaterar att allmän enighet råder inom hälso- och sjukvården att de befintliga marknadsregleringarna för sortimentet av nikotinprodukter (inklusive snus), paradoxalt nog favoriserar den mest skadliga av dem alla, cigaretten.

Inandning av tobaksrök från en glödande cigarett är den absolut farligaste formen av nikotinupptag, visar forskningen. Nikotinet är ju det attraktiva ämnet, som skapar

beroende. *”Man röker för nikotinet men dör av cigarettröken”*, åskådliggör Lund.

– Bland annat är det bevisat att när tobaken förbränner vid hög temperatur – till exempel från cigarettglöden – frigörs många av de giftämnen som antas orsaka cancer och andra sjukdomar.

Nikotinet i sig själv skapar inte risker utan det gör andra ämnen, om än inte helt tydligt identifierade, vid rökning.

Snus levererar

För att stimulera nikotinbehovet finns andra produkter som medför betydligt lägre hälsorisker.

– För närvarande är det endast snus som levererar nikotin i närheten av upptagsprofilen för cigaretter, skriver Karl Erik Lund.

En produkt som kan leverera nikotin i hastighet som cigaretter fast i renare form är ett mål för såväl tobaksindustrin som läkemedelsindustrin och några andra aktörer. Nikotinkläkemedel ger för låg nikotindos för att vara lika populära och framgångsrika som snusprodukter vid rökavvänjning. Det påvisar forskningsresultat.

Mer attraktiva

Viljan att informera om att det finns skillnader i hur olika tobaksprodukter kan påverka hälsan skiljer sig från land till land. I Norge och Sverige fördöms tobaksprodukter, oavsett risknivå. I Storbritannien har Cancer Research UK (CRUK), British Heart Foundation och Action on Smoking and Health (ASH) föreslagit att kommersiell produktion av nya och ”snabbare” nikotinprodukter som kan konkurrera med cigaretter ska stimuleras.

Utöver att göra de nya nikotinprodukterna mer attraktiva, socialt acceptabla och tillgängliga är tanken att de ska stödjas bland annat genom att korrigera missuppfattningar om relativ risk mellan cigaretter och an-

dra nikotinprodukter och genom en mer förmånlig prissättning.

Snus med låg halt av tobaksspecifika nitrosaminer, TSN, har ”seglat upp som den suveränt mest betydelsefulla av de skadereducerande alternativen till cigaretter”, skriver Lund. Han refererar bland annat till EU-kommissionens SCENIHR-rapport 2008 där hälsoriskerna jämfördes mellan cigaretter och snus.

– Den övergripande sjukdomsriskerna med snusbruk var sannolikt minst 90 % lägre än för rökning. Bland annat ansåg expertgruppen att riskerna med snusbruk jämfört med rökning var 70–85 % lägre för cancer i munhåla, 97–98 % lägre för cancer i lunga och 90 % lägre för hjärt-kärlsjukdomar.

Myndigheters stöd

Den lägsta tobaksrelaterade tobaksdödligheten finns i Sverige, till följd av bruk av snus. En beräkning från 2004 visade att de 15 EU-länderna skulle ha 200 000 färre årliga tobaksrelaterade dödsfall bland män med ”svenska” tobaksvanor.

– För att en skademinskningstrategi ska bli framgångsrik är det viktigt – och kanske också avgörande – att den har myndigheternas stöd, konstaterar Karl Erik Lund. Dessutom måste det tas ställning till vilka typer av produkter som ska vara acceptabla för skadereduktion.

Not. Rapporten finns att ladda hem från <http://www.sirus.no/internett/tobakk/publication/484.html> ■

Karl Erik Lunds rapport har nu blivit så internationellt efterfrågad att den nu trycks också på engelska.

ÅH

– Myndigheterna har rört sig i riktning mot skademinskningssideologin, kommenterar Karl Erik Lund, Sirius.

Rapporten gav effekt direkt, Skademinskande råd får ges

Snus accepteras nu i Norge som nikotinersättning till rökare som tidigare har misslyckats med att sluta röka. Knut-Inge Klepp, divisionsdirektör på Helsedirektoratet har till NRK sagt:

– Om patienten har provat andra metoder utan att lyckas tror vi att hälso- och sjukvårdspersonal kan rekommendera dem snus istället.

– DETTA VAR OTÄNKBART för bara några år sedan, och visar att myndigheten har rört sig i riktning mot skademinskningssideologin,

säger Karl Erik Lund, Sirius. Det var i en kommentar till hans rapport ”Tobakksfritt samfunn eller skadereduksjon? Hvilken målsetting tjener de gjenstående røykerne?” som Knut-Inge Klepp uttalade sig.

Klepp påpekade då också att ”även om snus är mindre farligt än rökning, så är det fortfarande dokumenterat hälsoskadligt och kan vara cancerframkallande”. Klepp förklarade sig vara skeptisk till påståendet att snus är effektivt som medel för att sluta röka.

– Under mina 20 år som tobaksforskare har jag sällan upplevt samma intresse för ett vetenskap-

ligt arbete, konstaterar en uppenbart nöjd Karl Erik Lund.

I sammanhanget kan nämnas att han skulle skrivit ett slutkapitel i en annan forskningsrapport, men det kapitlet blev aldrig skrivet. Istället samlade han sig och skrev sin nu efterfrågade bok om skadereduktion.

– På grund av efterfrågan från utlandet kommer rapporten nu att översättas och publiceras på engelska, tillägger han.

Öppningen i Norge för sjukvården att agera skadereducerande då det gäller rökare är ett steg som måhända snart följs även i andra länder. Fler kapitel lär följa... ■ ÅH

Frågor för vidare debatt

Karl Erik Lund har formulerat några frågor som är angelägna att diskutera i en kommande debatt om skadereduktion. Bland andra:

- Bör målet med ett tobaksfritt samhälle hellre ersättas med ett mål för minskning av tobaksrelaterade sjukdomar?
- Bör paragrafen (i norsk lag) som förbjuder nya nikotinprodukter – infördes 1989 – ersättas med en stadga som i stället håller reda på nikotinprodukter?
- Bör norska myndigheter hämta inspiration från den föreslagna skademinskningsspolitiken i England och USA och stimulera till produktion av nya skademinskande nikotinprodukter som kan konkurrera med cigaretter?
- Hur viktigt är det egentligen att ta hänsyn till vem som har producerat nikotinprodukt (läkemedelsindustrin, tobaksindustrin eller andra) när vi ska avgöra vilka artiklar som bör räknas som skademinskande?
- Hur kan man korrigera rökare (och andras) felaktiga uppfattningar om den relativa hälsofaran som bruk av olika nikotinprodukter har?
- Bör avgiftsnivå och förebyggande insatser för att förebygga tobaksbruk i större utsträckning spegla skillnader i produkternas hälsorisker?
- Bör myndigheterna betrakta skademinskning mot bakgrund av målet att kompensera/utjämna sociala hälsoskillnader?
- Hur länge bör myndigheterna bekänna sig till försiktighetsprincipen i skademinskningssdebatten? Vad krävs för bevis för att ändra inställning?